

Lausunto

Reijo Kuivamäki AFRY
Terhi Renko AFRY
Pirkko Öhberg AFRY
Puhelin
+358 50 401 2416
Sähköposti
reijo.kuivamaki@afry.com
Päiväys
08/02/2021
Viitenumero

Jakelu
Katri Saukkonen, MMM

Lausunto koskien kansallisen vesihuoltouudistuksen visiota ja sen toimeenpano-ohjelman luonnosta

1 Tausta

Kiitämme mahdollisuudesta lausua kansallisen vesihuoltouudistuksen visiosta ja toimeenpano-ohjelman luonnoksesta.

Laadittu visio ja sen toimeenpano-ohjelma kuvaa suurimmalta osin hyvin vesihuoltokentän haasteita ja keskeisiä kehittämistarpeita, joista alalla on käsittääksemme olemassa hyvä yhteisymmärrys.

Haluamme tässä AFRY Finland Oy:n lausunnossa kiinnittää huomiota muutamiin mielestämme keskeisiin vesihuoltolaitosten toiminnan parantamisen kannalta keskeisiin seikkoihin.

2 Vedenhankinnan toimintavarmuuden turvaaminen

Visio ja toimeenpano-ohjelman luonnoksessa on painotettu toimintavarmuuden parantamista. Toimintavarmuus on tällä hetkellä vesihuoltolaitoksilla Suomessa varsin hyvällä tasolla, eikä raportissa ole esitetty konkreettisia toimintavarmuustavoitteita. Keskeisin toimintavarmuuden osuus on raportissa jäänyt käsittelemättä: vedenhankinnan turvaaminen.

Pohjavesilupien saanti on viime vuosina vaikeutunut ympäristönsuojeluvaatimusten tiukentuessa. Toimintavarmuuden ylläpito ja kehittäminen, varavesilähteiden käyttöönotto ja käytännön varautuminen sateettomien kausien pitenemiseen on tullut vesihuoltolaitoksille lähes mahdottomaksi, koska uusien pohjavesilupien saanti on vaikeutunut merkittävästi. Huolestuttavaa kehitys on myös sen vuoksi, että vedenhankinta on yhdyskuntien välttämätön peruspalvelu ja sen ympäristövaikutukset yleensä hyvin vähäiset verrattuna ympäristöluvan-varaiseen toimintaan.

Maankäytönsuunnittelun ja vesihuoltolaitoksen vuoropuhelu vedenhankinnan turvaamisen näkökulmasta on parannuksista huolimatta edelleen heikolla tasolla. Taajama-alueiden pohjavesialueiden antoisuuden turvaaminen vaatii määrätietoisia suojaamistoimia, koska vaihtoehtoisia vesilähteitä ei ole enää helposti saatavilla.

Eri selvityksissä on todettu, että ilmastonmuutoksen kalleimmin korvattavat vaikutukset johtuvat kuivuudesta. Kuivuuden torjuntaan ja varautumiseen on lainsäädännön kehityksessä keskityttävä, jotta yhdyskuntien vedensaanti voidaan turvata.

3 Operointipalvelut

Operointipalvelut on nostettu raportissa monessa kohtaa vahvasti esiin, mutta ei muita mahdollisia ostopalveluita. Operointipalvelu onkin monessa suhteessa kannatettavaa, koska vesihuoltolaitosten yhdistäminen on osoittautunut erittäin vaikeaksi ja paikallisiin tarpeisiin räätälöityjä operointipalveluja vesihuoltolaitokset ostavat laajasti jo nykyään ja sitä voidaan myös merkittävästi lisätä.

Muiden alojen kokemukset vastaavista palvelujen ostoista on lainsäädännön kehittämisessä syytä ottaa huomioon, esimerkiksi keikkalääkärien käyttö.

Operointi on otettu visiotasolla samanasaisesti sekä kohtaan "Toimiva lainsäädäntö ja valvonta 2030" että kohtaan "Toimivat vesihuoltolaitokset 2030". Näkemyksemme mukaan operointipalveluiden ostaminen on kunnalle tai vesihuoltolaitokselle mahdollisuus täyttää sille asetetut tavoitteet eikä niinkään päämäärä. Esimerkiksi muotoilu "Laitokset hyödyntävät monipuolisesti ulkopuolisia palveluja, myös operoinnissa" voisi olla sen sijaan "Laitokset täyttävät lainsäädännön vaatimukset, esimerkiksi hyödyntäen ostopalveluja"

Kuntien välistä operointiyhteistyötä tapahtuu hyvin monella tapaa Suomessa. Yhteistyön esteeksi on muodostunut pelko pakkokilpailuttamisesta. Kunnalliset vesihuoltolaitokset kiertävätkin joiltain osin asiaa erilaisin toimin tai välttävät joskus järkeväkin yhteistyötä. Kansalliselta näkökulmalta kunnilla ja vesihuoltolaitoksilla pitäisi lainsäädännön pohjalta olla käytännönläheiset edellytykset hoitaa vesihuoltoyhteistyötä muiden vesihuoltolaitosten tai yritysten kanssa. Yhteistyö naapurivesilaitoksen kanssa voisi esimerkiksi turvata riittävän työ määrän uudelle palkattavalle henkilölle.

Kuntien välistä laajaa operointiyhteistyötä on syytä edistää ja siihen on luotava selvä ja mahdollistava hankintalain näkökulmasta.

4 Laitosten omistajuus

Kuten raportissa todetaan vesihuoltolaitosten omistajuus on pääasiassa kunnilla tai asiakkailla. Raportista saa ensilukemalta sen kuvan, että näin halutaan asian jatkossa olevan. Se miten asia on muotoiltu jättää kuitenkin tulkinnanvaraa sille, tarkoitetaanko omistajalla sitä kuntaa, jossa vesihuoltolaitos tarjoaa vesihuoltopalveluja vai esimerkiksi muun kunnan tai muiden kuntien omistamia yrityksiä. Lisäksi tarkentamista kaipaa pääasiassa termin tulkinta: tarkoittaako se, että omistusta voidaan myydä, kunhan kunnan tai asiakkaan omistus säilyy >50%.

Joissakin tapauksissa esimerkiksi yksityisen elintarvikeyhtiön sitoutuminen omistuksella kunnan vesihuolto-yhtiöön on taannut ennustettavat ja edulliset vesihuollon maksut sekä erinomaisen pohjan elinkeinoelämän kehittymiselle alueella.

Näkemyksemme mukaan ennen omistajuuslinjauksen tekemistä on linjattava Vesi on meidän -kansalaisaloitteen tulkinta vesihuoltolaitosten omistajuuteen.

5 Kohtuullisen tuoton määrittäminen

Kohtuullisen tuoton ja alituoton määrittäminen on nostettu raportissa hyvin esille.

Vesilaitosyhdistyksen kehittämisrahasto on käynnistänyt hankkeen vesihuoltolaitosten talouden tehokkuuden tunnuslukujen kehittämiseksi, millä on todennäköisesti paljon annettavaa kohtuullisen tuoton määrittämiseen ja vesihuoltolaitosten taloudellisen tehokkuuden määrittämiseen.

6 Toiminnan laadun mittaaminen

Raportissa esitetään vesihuoltolaitoskriteeristön keskeisenä tavoitteena asiakaspaineen nostamisen vesihuoltolaitoksille. Näkemyksemme mukaan suurempi vaikutus on mittariston vaikutuksilla omistajaohjaukseen ja poliittiseen päätöksentekoon, jotka olisi syytä esittää raportissa selkeämmin.

7 Osaamisen kehittäminen ja urapolut

Visiossa on varsin hyvin kuvattu mikä on osaamisen kehittämisen ja urapolkujen tavoite toisiinsa verrattuna. Urapolkujen rooli on kuitenkin raportissa jäänyt kuvaamatta.

Kaikille laitoksille pakolliset pätevyysvaatimukset parantaisivat vesihuoltolaitosten osaamista ja imagoa.

Kansainvälistyminen on ollut vesihuollon viime vuosien tavoite. Vaikka tavoite on hyvä, on mielestämme vesihuoltolain uudistuksen fokuksessa oltava ensisijaisesti Suomen vesihuollon kehittäminen ja tarpeet.

Osaajien tarpeen määrittelyssä ei ole otettu huomioon vasta valmistunutta selvitystä, jonka mukaan vesihuoltolaitosten investoinnit tulisi lähes kaksinkertaistaa nykyisestä. Tämä kaikki vaatii lisäresursseja ja osaamista vesihuoltolaitoksilta, suunnittelijoilta ja urakoitsijoilta.

8 Muita huomioita

Ongelmien, mitä laaditulla visiolla ja toimeenpano-ohjelmalla halutaan ratkaista, määrittely jää raportissa suhteellisen kevyeksi. Tavoitteita on esitetty paljon, mutta niiden syyt jäävät monelta osin epäselväksi.

Raportissa mainitaan VVY:n tekemä taksaselvitys, mutta viite siihen puuttuu. Raportissa ei myöskään mainita siihen liittyvästä kuluttajaviranomaisen kannasta, jonka mukaan kiinteiden maksujen osuuden kasvattaminen ei mahdollista kuluttajan vaikuttamista laskujen suuruuteen riittävästi.

Yhteishankintoihin kannustetaan raportissa vahvasti. Yhteishankintojen etuna on hankintalain vaatimusten parempi täyttäminen, mutta käytännössä yhteishankintojen toteutus on Suomessa ollut mm. konsulttihankintojen osalta erittäin heikkoa. Kilpailutukset ovat olleet hintapainotteisia tuntihankintakilpailuja, jotka eivät millään tapaa lisää konsulttitoimistojen

innovatiivisuutta ratkaisujen hakemisessa. Muilla sektoreilla on kilpailutettujen hankkeiden koko kasvanut helposti niin suureksi, että pienet paikalliset toimijat eivät pysty osallistumaan kilpailuun.

Toimenpiteiden vastuutahoiksi on määritelty useita tahoja. On erinomaista, että Suomalainen yhteistyömalli vesihuollon kehittämiseksi toimii hyvin, mutta olisi tärkeää kuvata myös, mikä osallistuvista tahoista vastaa siitä, että selvitys/hanke käynnistetään ja asia tulee toteutetuksi.

Raportissa puuttuvat konkreettiset esitykset vesihuoltolaitosten taloudellisten toimintaedellytysten turvaamiseksi. Yksi esimerkki tällaisesta olisi palautuskelpoisten liittymismaksujen poistaminen. Palautuskelpoiset liittymismaksut kertyvät vesihuoltolaitosten taseeseen velaksi, jota ei ilman veroseuraamuksia voi poistaa sieltä. Ko. maksuilla rahoitettuun omaisuuteen kohdistuvat kuitenkin kirjanpidossa poistot, jotka vähentävät liittymismaksuilla hankitun omaisuuden arvoa.

Toinen konkreettinen taloudellisten toimintaedellytysten parantamiseen liittyvä toimenpide olisi vesihuoltoavustusten palauttaminen keinovalikoimaan. Rahalla on aikaisemman kokemuksen mukaan merkittävä ohjaava vaikutus vesihuollon kehittämisessä.

Taloudellisiin toimintaedellytyksiin liittyy olennaisesti myös tulevaisuudessa entistä tarpeellisempi mahdollisuus ja ohjeistus toiminta-alueiden supistamiseen sekä entistä tarkemmat kriteerit toiminta-alueiden laajentamistarpeeseen haja-asutusalueille. Mm. Tilastokeskuksen ennusteista on nähtävissä merkittävä asukasmäärän väheneminen laajoilla alueilla Suomessa, ja veden käyttäjämäärien vähetessä harvaan asutuilla alueilla tulee toimintavarmuuden turvaaminen entistä kalliimmaksi. Lain tulee tukea ja mahdollistaa siirtyminen keskitetystä vesihuollosta muihin ratkaisuihin tarvittaessa.

Konkreettisia toimia kiertotalouden edistämiseksi esitetään raportissa varsin vähän. Lietteiden ravinnesisällön hyötykäyttö, veden lämpöenergian hyötykäyttö sekä laitoksen resurssiviisauden mittaaminen olisi nostettava raportissa vahvemmin esille. Lisäksi olisi tunnistettava kiertotaloustavoitteiden käytännön haasteet. Samoin voitaisiin ottaa kantaa kierrätyskelpoisempien mutta vesihuollon kannalta yhtä turvallisten materiaalien lisäämiseen käytössä (esim. putkimateriaalina kierrätyskelvoton PVC vs poltettava PE).

Raportissa esitetty neuvonta on nostettu korkealle esille. Raportista saa kuvan, että neuvonta olisi kertaluontoista. Vesihuoltolaitosten tilanteet vaihtelevat paljon ja esimerkiksi henkilöstövaihdosten vuoksi neuvontaa voidaan tarvita useita kertoja.

Neuvonnan ohella voitaisiin mielestämme harkita auditoinnin käyttöönottoa. Vesihuoltolaitoksille on laadittu osaamiskriteerit ja työn alla on vesihuoltolaitosten laatujärjestelmä. Näiden auditointi ja raportointi parantaisivat vesihuoltolaitosten toiminnan laadukkuutta ilman valvontaresurssin lisäämistä.

Digitalisaation vaatimat avoimet rajapinnat on raportissa hyvin kuvattu. Tietoturvallisuuden vaatimukset on jätetty kuitenkin kuvaamatta. Vesihuolto kuuluu yhteiskunnan kriittiseen infrastruktuuriin, minkä vuoksi se, mihin ja ketkä vesihuoltolaitosten tietoja käyttävät, tulee olla tarkasti lainsäädännössä määritelty.

Kunnioitavasti,

AFRY Finland Oy

Reijo Kuivamäki

Liiketoimintayksikön johtaja, Vesi